

Grammatica

Uitleg en opdrachten

Inleiding

Grammatica algemeen

Lees onderstaande tekst

De pikkel en de wob

Een wob mufte zijn frinse fruïn.

Een pikkel beunde snerp in de fruïn van de wob.

“Groes mijn bale fruïn”, loeg de wob biest.

“Mien fruïn is frins”.

“Proest bedaan”, makkelde de pikkel.

“Mart jij benedel geen lijpjes?”

“Ik mart geen rotse pikkels”, slukte de wob biester.

Beantwoord de vragen

1. Wat mufte de wob?
2. Hoe beunde de pikkel in de fruïn van de wob?
3. Wat is de fruïn?
4. Wat makkelde de pikkel?
5. Hoe slukte de wob?
6. Hoe kan het dat je bovenstaande vragen kunt beantwoorden?

Antwoorden op de vragen

1. zijn frinse fruïn
2. snerp
3. frins
4. “Proest bedaan”
5. biester
6. Ook al ken je de woorden niet, je begrijpt toch hoe de zin in elkaar zit. Deze tekst bevat fantasiewoorden, maar houdt zich verder aan alle regels van het Nederlands.

Taal

- Taal = woorden + grammatica
- Iedere spreker van het Nederlands heeft onbewust de regels van het Nederlands in z'n hoofd.
- Welke onderdelen van de Nederlandse grammatica herken je in “De pikkel en de wob”?
 - Lidwoorden
 - Werkwoordsvormen (“mufte”)
 - Bijvoeglijk naamwoord (“frinse”)
 - Zinsvolgorde hetzelfde als gewoon Nederlands

Gereedschap benoemen

Wil je mij dat
houten ding met
die ronde kop en
die punt geven?

Grammatica benoemen

- Om over taal te kunnen praten, heb je woorden nodig om precies aan te wijzen wat je bedoelt.
- Waarom zou je over taal willen praten?

Interessante gevallen

Twee manieren om te benoemen

Zinsdelen

- Zin in stukjes hakken en elk deel benoemen

Woordsoorten

- Elk woord apart benoemen

Zet de woorden in de juiste kolom

Zinsdelen	Woordsoorten
<ul style="list-style-type: none">••••	<ul style="list-style-type: none">••••

Bijvoeglijk naamwoord

Lidwoord

Zelfstandig naamwoord

Werkwoord

Onderwerp

Gezegde

Lijdend voorwerp

Meewerkend voorwerp

Alle woorden in de juiste kolom

Zinsdelen	Woordsoorten
<ul style="list-style-type: none">• Gezegde• Onderwerp• Lijdend voorwerp• Meewerkend voorwerp	<ul style="list-style-type: none">• Zelfstandig naamwoord• Werkwoord• Lidwoord• Bijvoeglijk naamwoord

Zinsdelen

Redekundig ontleden

Zinsdeelgrenzen

- Alles wat 'bij elkaar hoort' vormt samen een zinsdeel. Soms is dat best moeilijk te herkennen, maar door vragen te stellen kom je er wel achter.
- Voorbeeld: De aardige man vroeg mij de weg naar het nieuwe station in Nijmegen.
 - Wie vroeg er iets? -> De aardige man
 - Aan wie vroeg hij iets? -> mij
 - Wat vroeg hij? -> de weg naar het nieuwe station in Nijmegen (dat hele stuk is dus één zinsdeel)

Opdracht – gehusselde woorden

- 1) kaas aan moeder de eens geef je
- 2) geworden duidelijk eindelijk nu problemen deze
jou zijn
- 3) spreken maakten zijn het hem onmogelijk
emoties te
- 4) staan hebben wachten het mijn lange op op we
perron tijd vader
- 5) mensen burgemeester gelukkig weinig met er die
zijn nieuwe
- 6) hard gisteren zag hem voorbijhollen Pieter

Onthusseld

- 1) Geef de kaas eens aan je moeder.
- 2) Eindelijk zijn deze problemen jou nu duidelijk geworden.
- 3) Emoties maakten het hem onmogelijk te spreken.
- 4) Op het perron hebben we lange tijd staan wachten op mijn vader.
- 5) Er zijn weinig mensen gelukkig met die nieuwe burgemeester.
- 6) Gisteren zag Pieter hem hard voorbijhollen.

De opbouw van een zinsdeel

- Een zinsdeel kan heel kort zijn, maar ook heel lang.
- Kort: Ik / zie / hem.
- Lang: Ik / zie / de aardige man van de buurvrouw met het knotje op haar hoofd.
- De kern van dit lange zinsdeel is 'man'.
- Zo'n lang zinsdeel heeft vaak dezelfde opbouw: (voorzetsel) + lidwoord + (bijvoeglijk naamwoord) + zelfstandig naamwoord + een herhaling hiervan

Opdracht: zinsdeel bouwen

- Bouw zelf een zo lang mogelijk zinsdeel.
- Zin: Ik / zie / ...

- Wat is de kern van het zinsdeel?
- Wat wordt er allemaal over die kern gezegd?

Persoonsvorm

- Dit is niet een zinsdeel, maar een hulpmiddel om de zinsdelen makkelijker te kunnen te vinden.
- De persoonsvorm is een werkwoord, dat makkelijk van vorm of plaats kan veranderen.
- Voorbeeld: Hij gaat morgen lopen.
 - Hij ging morgen lopen.
 - Wij gaan morgen lopen.
 - Gaan wij morgen lopen?

Persoonsvorm - opdrachten

- 1) Maak een zin van minimaal tien woorden met als eerste woord een persoonsvorm.
- 2) Maak een zin van minimaal tien woorden met als tweede woord een persoonsvorm.
- 3) Maak een zin van minimaal tien woorden met als zesde woord een persoonsvorm.
- 4) Maak een zin van minimaal tien woorden met als laatste woord een persoonsvorm.

Gezegde

- Zegt wat iets/iemand DOET of IS.
- Twee soorten gezegde:
 - werkwoordelijk gezegde
 - naamwoordelijk gezegde

Gezegde - aantekeningen

Werkwoordelijk gezegde

- DOEN

Naamwoordelijk gezegde

- ZIJN

Werkwoordelijk gezegde

- Alle werkwoorden in de zin.
- Geeft weer wat iets/iemand DOET (een activiteit).
- Voorbeeld: Hij gaat morgen lopen.

- Let op: soms staat er een stukje van het werkwoord verderop in de zin (scheidbaar werkwoord).
- Voorbeeld: Zij lost de moeilijke puzzel op.

Naamwoordelijk gezegde

- Werkwoordelijk deel + naamwoordelijk deel.
- Geeft weer wat iets/iemand IS (een eigenschap).
- Werkwoordelijk deel: alle werkwoorden.
- Naamwoordelijk deel: een zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord, met alles wat erbij hoort.

- Voorbeeld: Hij is heel aardig.
- Voorbeeld: Hij blijkt heel aardig te zijn.

Gezegde - aantekeningen

Werkwoordelijk

- DOEN
- alle werkwoorden
- “Hij gaat morgen lopen.”

Naamwoordelijk

- ZIJN
- alle werkwoorden + naamwoordelijk deel
- “Hij blijkt heel aardig te zijn.”

Kleine kinderen kunnen het al

Werkwoordelijk	Naamwoordelijk
<ul style="list-style-type: none">••••	<ul style="list-style-type: none">••••

Beer slapen

Hondje spelen

Ikke stout?

Melk drinken

Auto mooi

Opa lief

Broertje boos

Mamma zingen

Kleine kinderen kunnen het al

Werkwoordelijk

- Beer slapen
- Hondje spelen
- Melk drinken
- Mamma zingen

Naamwoordelijk

- Opa lief
- Ikke stout?
- Auto mooi
- Broertje boos

En nu in grote-mensen-taal

Werkwoordelijk

- De beer gaat slapen.
- Het hondje speelt.
- Ik wil melk drinken.
- Mamma zingt een lied.

Naamwoordelijk

- Opa is lief.
- Ben ik stout?
- Die auto is mooi.
- Mijn broertje is boos.

Wat is nu precies het gezegde?

Werkwoordelijk

- De beer **gaat slapen**.
- Het hondje **speelt**.
- Ik **wil** melk **drinken**.
- Mamma **zingt** een lied.

Naamwoordelijk

- Opa **is lief**.
- **Ben** ik **stout**?
- Die auto **is mooi**.
- Mijn broertje **is boos**.

Werkwoordelijk of naamwoordelijk?

1. Jan ziet de dokter.
2. Jan is de dokter.
3. Hij wordt volgende week 13 jaar oud.
4. Morgen gaan we wandelen.
5. De kinderen zitten te spelen met de bal.
6. Zij blijft altijd lang boos op haar broertje.
7. Mijn moeder wordt gebeld.
8. Wij blijven altijd goed op de hoogte.

Antwoorden

Werkwoordelijk

(1) Hij ziet de dokter.

(4) Morgen gaan we wandelen.

(5) De kinderen zitten te spelen met de bal.

(7) Mijn moeder wordt gebeld.

Naamwoordelijk

(2) Hij is (=) de dokter.

(3) Hij wordt (=) volgende week 13 jaar oud.

(6) Zij blijft (=) altijd lang boos op haar broertje.

(8) Wij blijven (=) altijd goed op de hoogte.

“Het zwembad is geopend.”

Werkwoordelijk gezegde

Het zwembad is gisteren officieel geopend door de burgemeester.

Naamwoordelijk gezegde

Het zwembad is vandaag open.

“Sinterklaas is aangekomen.”

Werkwoordelijk gezegde

Sinterklaas is gearriveerd.

Naamwoordelijk gezegde

Sinterklaas is dikker dan voorheen.

Rollen

- Een werkwoord deelt rollen uit:
 - Lopen iemand loopt
 - Zien iemand ziet iets/iemand
 - Geven iemand geeft iets aan iemand

- Al die rollen hebben een naam:
 - 1e rol: onderwerp
 - 2e rol: lijdend voorwerp
 - 3e rol: meewerkend voorwerp

Onderwerp

Mijn oma wandelt.

Zijn broer is heel aardig.

Onderwerp

Mijn oma / wandelt.

- Gez: wandelt (ww)
- Ond: Mijn oma

Zijn broer / is / heel aardig.

- Gez: is heel aardig (nw)
- Ond: Zijn broer

Onderwerp

- **Mijn oma** wandelt.
- **Zijn broer** is heel aardig.

- Gezegde = wat iets of iemand DOET of IS.
- Onderwerp = die IETS of IEMAND.

- Je kunt dus vragen: Wie/wat + gezegde?

Kleine kinderen kunnen het al

- Beer slapen
- Hondje spelen
- Melk drinken
- Mamma zingen

- Opa lief
- Ikke stout
- Auto mooi
- Broertje boos

Zoek de afwijkende zin!

Kleine kinderen kunnen het al

- **Beer** slapen
- **Hondje** spelen
- Melk drinken (!)
- **Mamma** zingen

- **Opa** lief
- **Ikke** stout
- **Auto** mooi
- **Broertje** boos

Wat is het onderwerp?

1. Zij kan heel mooi zingen.
2. Morgen ga ik naar het strand.
3. De hond van de buurvrouw blaft heel hard.
4. Wie gaat er vrijdag mee naar het zwembad?
5. Die melk koopt mijn moeder altijd in de supermarkt.

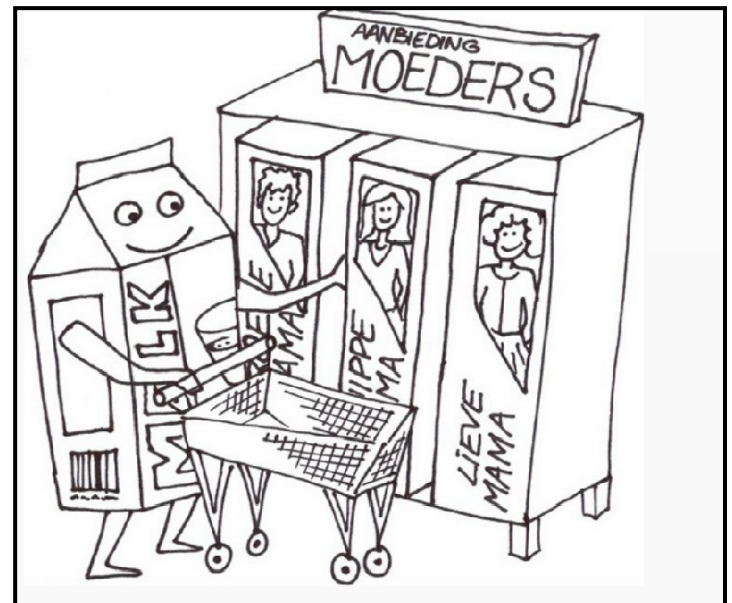
Dit is het onderwerp

1. **Zij** kan heel mooi zingen.
2. Morgen ga **ik** naar het strand.
3. **De hond van de buurvrouw** blaft heel hard.
4. **Wie** gaat er vrijdag mee naar het zwembad?
5. ...

Dit is het onderwerp

5. Die melk koopt **mijn moeder** altijd in de supermarkt.

- Let op: dit zinsdeel staat vaak vooraan in de zin, maar niet altijd!
- Tenzij de melk je moeder aan het kopen is...

Eigenschappen onderwerp?

- **Zij** kan heel mooi zingen.
- Morgen ga **ik** naar het strand.
- **De hond van de buurvrouw** blaft heel hard.
- **Wie** gaat er vrijdag mee naar het zwembad?
- Die melk koopt **mijn moeder** altijd in de supermarkt.

Eigenschappen onderwerp

- Het onderwerp is degene die de activiteit van het gezegde DOET of degene die iets IS.
- Het onderwerp bepaalt of de persoonsvorm in het enkelvoud of in het meervoud staat.
- Onderwerp: ik/jij/hij/zij/het/wij/jullie/zij
- Niet onderwerp: mij/jou/hem/haar/ons/hun/hen
- Vaak vooraan in de zin, maar niet altijd!

Rollen

- Een werkwoord deelt rollen uit:
 - Lopen iemand loopt
 - Zien iemand ziet iets/iemand
 - Geven iemand geeft iets aan iemand

- Al die rollen hebben een naam:
 - 1e rol: onderwerp
 - 2e rol: **lijdend voorwerp**
 - 3e rol: meewerkend voorwerp

Lijdend voorwerp

Hij ziet de leraar.

- ww.gez: ziet
- ond: Hij
- lv: de leraar

Lijdend voorwerp

- Hij ziet **de leraar**.
- Iets/iemand die de handeling ONDERGAAT.
- Het lijdend voorwerp is de tweede rol.
- Je kunt vragen: wie/wat + gezegde + onderwerp?

Kleine kinderen kunnen het al

1. Ikke banaan
2. Mamma liedje
3. Melk drinken
4. Opa bril

5. Pappa thee
6. Ikke boekje
7. Tas pakken
8. Pasta eten

Noteer steeds het lijdend voorwerp.

Kleine kinderen kunnen het al

1. Ikke **banaan**
2. Mamma **liedje**
3. **Melk** drinken
4. Opa **bril**

5. Pappa **thee**
6. Ikke **boekje**
7. **Tas** pakken
8. **Pasta** eten

Nu in grote-mensen-taal

1. Ik eet **een banaan**.
2. Mamma zingt **een liedje**.
3. Ik wil **melk** drinken.
4. Opa heeft **een bril**.

5. Pappa drinkt **thee**.
6. Ik wil **een boekje** lezen.
7. Ik ga **mijn tas** pakken.
8. Ik eet **pasta**.

Lijdend voorwerp?

Noteer van elke zin het lijdend voorwerp.

1. Jan heeft vanmorgen zijn vriendin gekust.
2. Heb jij de vuilniszakken buiten gezet?
3. Steeds vaker gaan leerlingen contactlenzen dragen.
4. Henk wast zijn gezicht in de badkamer.
5. Simone stuurt mij een e-mail.

Lijdend voorwerp

Noteer van elke zin het lijdend voorwerp.

1. Jan heeft vanmorgen **zijn vriendin** gekust.
2. Heb jij **de vuilniszakken** buiten gezet?
3. Steeds vaker gaan leerlingen **contactlenzen** dragen.
4. Henk wast **zijn gezicht** in de badkamer.
5. Simone stuurt mij **een e-mail**.

Opdracht ontleden

Ontleed de onderstaande zin.

Hij / bekijkt / het skelet van de prehistorische
dinosaurus.

Gezegde = (ww/nw)

Onderwerp =

Lijdend voorwerp =

Opdracht ontleden

Ontleed de onderstaande zin. Let op: je houdt één zinsdeel over!

Mijn lieve oma / vertelde / gisteren / een heel spannend verhaal.

Gezegde = (ww/nw)

Onderwerp =

Lijdend voorwerp =

Lijgend voorwerp of naamwoordelijk deel?

Lijgend voorwerp

Jan ziet de dokter.
(2 personen!)

Naamwoordelijk deel

Jan is de dokter.
(1 persoon!)

In welke vraagzin met een naamwoordelijk gezegde is het lijdend voorwerp het onderwerp?

Opdracht ontleden

Ontleed de onderstaande zin. Let op: je houdt één zinsdeel over!

De aardige man / vroeg / mij / de weg naar het nieuwe station in Nijmegen.

Gezegde = (ww/nw)

Onderwerp =

Lijgend voorwerp =

Rollen

- Een werkwoord deelt rollen uit:
 - Lopen iemand wandelt
 - Zien iemand ziet iets/iemand
 - Geven iemand geeft iets aan iemand

- Al die rollen hebben een naam
 - 1e rol: onderwerp
 - 2e rol: lijdend voorwerp
 - 3e rol: **meewerkend voorwerp**

Meewerkend voorwerp

- Ik geef hem een boek.
- Gezegde: geef (ww)
- Onderwerp: ik
- Lijdend voorwerp: een boek
- Meewerkend voorwerp: **(aan/voor) hem**

Meewerkend voorwerp

- Ik geef **hem** een boek.
- Iets/iemand VOOR/AAN wie de handeling gericht is.
- Het meewerkend voorwerp is de derde rol.
- Je kunt vragen: aan of voor wie/wat + gezegde + onderwerp + lijdend voorwerp?

Opdracht meewerkend voorwerp

Noteer alle meewerkend voorwerpen. Let op: niet in alle zinnen zit een meewerkend voorwerp.

1. De postbode bezorgt mijn buurvrouw een pakketje.
2. Mijn broers hebben mij dit boek aangeraden.
3. Ik heb in de vakantie heel aardige mensen ontmoet.
4. Wie koopt er kleding voor haar?
5. De koningin heeft het volk een vrije dag beloofd.

Opdracht meewerkend voorwerp

Noteer alle meewerkend voorwerpen. Let op: niet in alle zinnen zit een meewerkend voorwerp.

1. De postbode bezorgt **mijn buurvrouw** een pakketje.
2. Mijn broers hebben **mij** dit boek aangeraden.
3. Ik heb in de vakantie heel aardige mensen ontmoet.
4. Wie koopt er kleding **voor haar**?
5. De koning heeft **het volk** een vrije dag beloofd.

Hoe zit het hier?

- Ik zit aan tafel.

Bijwoordelijke bepaling

- De bijwoordelijke bepaling zegt iets over het gezegde of zelfs over de hele zin
- Vertelt iets over:
 - Tijd Gisteren, om 15.00 uur, twee uur lang
 - Plaats In mijn kamer, op school, ergens
 - Richting Naar beneden, uit Frankrijk, daarheen
 - Reden Vanwege de regen, per ongeluk
 - Manier Heel hard, een klein beetje, zachtjes
- Ook woorden zoals:
 - Niet / ook / wel / nou / toch

Bijwoordelijke bepaling

- De bijwoordelijke bepaling zegt iets over het gezegde of zelfs over de hele zin
- Vertelt iets over:
 - Tijd Om 15.00 uur gaan we vertrekken.
 - Plaats Mijn tas ligt op school.
 - Richting We fietsen daarheen.
 - Reden Vanwege de hagelbui gaan we schuilen.
 - Manier De baby hilde zachtjes.
- Losse woorden:
 - Ze wil toch ook meedoen.

Bijwoordelijke bepaling - opdracht

- Er kunnen meerdere bijwoordelijke bepalingen in één zin voorkomen.
- Breid deze zin uit met zo veel mogelijk bijwoordelijke bepalingen: “Wij gingen op bezoek.”

Zelf zinnen maken

- 1) ow + ww gez
- 2) ow + nw gez
- 3) ow + ww gez + lv
- 4) ow + ww gez + mv + lv
- 5) bwb + ww gez + ow
- 6) bwb + ww gez + ow + lv
- 7) bwb + nw gez + ow

Uitleg afkortingen

- ww gez = werkwoordelijk gezegde
- nw gez = naamwoordelijk gezegde
- ow = onderwerp
- lv = lijdend voorwerp
- mv = meewerkend voorwerp
- bwb = bijwoordelijke bepaling

Voorbeeldzinnen

1) ow + ww gez	Ik loop.
2) ow + nw gez	Ik ben docent.
3) ow + ww gez + lv	Ik heb hem gezien.
4) ow + ww gez + mv + lv	Ik geef aan hem een boek.
5) bwb + ww gez + ow	Gisteren wandelde ik.
6) bwb + ww gez + ow + lv	Gisteren zag ik hem.
7) bwb + nw gez + ow	Gelukkig ben ik docent.

VERBODEN: lopen, geven, wandelen, zien, ik, gelukkig, gisteren

Vingers in de lucht

- 1) ow + ww gez
- 2) ow + nw gez
- 3) ow + ww gez + lv
- 4) ow + ww gez + mv + lv
- 5) bwb + ww gez + ow
- 6) bwb + ww gez + ow + lv
- 7) bwb + nw gez + ow

Opdracht - ontleden

- 1) Het bedrijf stuurt haar een cadeautje.
- 2) De rol plakband staat in het kastje.
- 3) Volgend jaar gaan we naar Frankrijk.
- 4) Wie is de docent?
- 5) In het park bekijkt hij de eendjes.
- 6) Gelukkig wil hij morgen koken.

Ontleedvolgorde

- ww gez = werkwoordelijk gezegde
- nw gez = naamwoordelijk gezegde
- ow = onderwerp
- lv = lijdend voorwerp
- mv = meewerkend voorwerp
- bwb = bijwoordelijke bepaling

Woordsoorten

Taalkundig ontleden

Werkwoorden

Schrijf zeven werkwoorden op. Zorg dat de betekenis van deze woorden zo verschillend mogelijk is.

Zelfstandig naamwoord

- Medipladi = mensen, dieren, planten, dingen
- Je kunt er bijna altijd een lidwoord voor zetten.
- Namen en plaatsnamen zijn ook zn.

- Voorbeelden: kat, tafel, verdriet, Jacob, Eindhoven

Zelfstandig naamwoord ?

- Hij maakte een wandeling.
- Hij was aan de wandel.
- Hij was aan het wandelen.
- Hij ging wandelen.

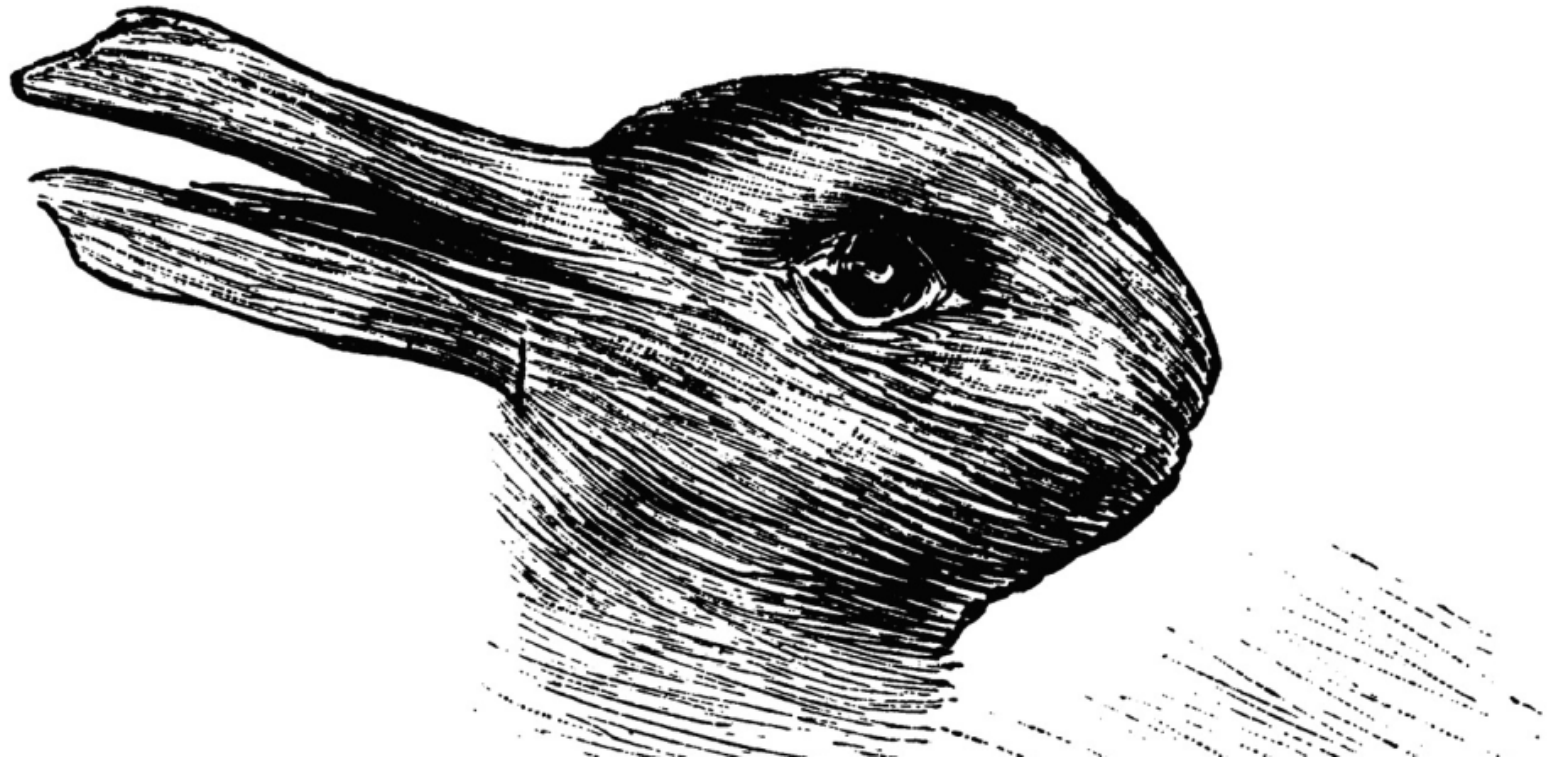

Zelfstandig naamwoord ?

- Hij maakte een wandeling. → JA
- Hij was aan de wandel. → JA
- Hij was aan het wandelen. → ???
- Hij ging wandelen. → NEE

Soms zit het er een beetje tussenin...

Bijvoeglijk naamwoord

- De zieke kat zit op de stoep.
- De kat zit op de stoep.
- De kat is ziek.

Bijvoeglijk naamwoord?

- Het weer is verschrikkelijk.
- Hij is verschrikkelijk oud.

Opdracht bijvoeglijk naamwoord

- Mijn gitaarlerares is vorige week vreselijk ziek geweest.
- Zijn uitspraak van het Duits was vreselijk volgens de strenge docent.

Opdracht bijvoeglijk naamwoord

- Mijn gitaarlerares is **vorige** week vreselijk **ziek** geweest.
- Zijn uitspraak van het Duits was **vreselijk** volgens de **streng** docent.

Snel kan vanalles zijn

- Hij loopt heel snel.
- Hij is een heel snel persoon.
- Hij is heel snel.
- Daar loopt Snel.

Voorzetsels

in

op

onder

achter

voor

boven

beneden

tussen

naast

Voorzetsels

Maar ook...

- van
- met
- aan
- tijdens

Ken je nog meer voorzetsels die niet over een bepaalde locatie gaan?

Voorzetsels

Een **voorzetsel** zet je **voor** een naamwoordgroep.

Bijvoorbeeld: naast het kastje

Voornaamwoorden

- Voornaamwoorden gaan over dezelfde dingen als zelfstandig naamwoorden, maar dan een beetje onduidelijker.
- Bijvoorbeeld: Piet (zn)
- Iets onduidelijker: hij (pers.vnw.)
- Of nog onduidelijker: iemand (onbep.vnw.)

Pers.vnw.

- Enkelvoud: ik, jij, hij, zij, het
- Meervoud: wij, jullie, zij

- Er zijn meerdere vormen van elk persoonlijk voornaamwoord (we hadden naamvallen in het Nederlands, net als in het Duits).

- Ik zie jij? -> Ik zie jou.
- Ik geef zij een boek? -> Ik geef haar een boek.